

*„Despre ceea ce a trecut,
sau e pe cale să treacă, sau urmează să vină“*

WILLIAM BUTLER YEATS

Ca să încep acest „lucru“ într-o tonalitate socială impresionantă, vreau să vă povestesc că într-o toamnă, acum câțiva ani, înainte ca frunzele să se fi ofilit, am petrecut un weekend într-una din ultimele mari case de țară din Anglia, o proprietate atât de apropiată de Stonehenge încât una din pietrele de acolo a fost lăsată să cadă pe proprietatea gazdelor mele înainte de a fi așezată în acel decor preistoric venerat de druizi și, probabil, din pricina întreruperii muncii sau a răzmeriței sclavilor care trudeau, nu a mai fost ridicată, ci a rămas pe veci acolo unde a picat; dar această informație nu are decât o foarte firavă legătură tangențială cu ceea ce urmează.

Când a sosit ora de culcare, stăpâna casei mi-a aruncat o privire scormonitoare și m-a întrebat dacă nu aș vrea să-mi aleg o carte bună, întrucât știa că sunt insomniac.

— Intră în bibliotecă și ia-ți ce carte dorești, m-a îndemnat, arătând spre o cameră uriașă, răcoroasă, din aripa stângă a conacului paladin.

Cum doamna se găsea pe la jumătatea scării ce ducea la dormitoare, n-am avut altceva de făcut decât să-i urmez sugestia. Am intrat în bibliotecă și am constatat că nu conținea decât șiruri întregi de volume legate în piele, dintr-o recoltă literară antică, aproape comparabilă cu piatra din curte care n-a mai ajuns pe Henge. Dar, întâmplător, am descoperit și o ușă secretă, înaltă până în tavan, camuflată superficial de niște false rafturi cu cărți; acesta nu a fost însă singurul aspect fals de care m-am ciocnit. În încăperea dindărătul ușii am găsit o carte adevărată, intitulată *Who's Who International*, sau așa ceva. Firește, am scos-o din casetă și i-am consultat pe dată indexul, să văd dacă mă aflam și eu pe acolo. Am avut satisfacția să constat că exista un material bogat în legătură cu acel personaj inexistent care poartă numele meu profesional; datele conțineau o serie de inexactități inofensive, totuși una dintre ele a avut un efect categoric negativ asupra stării mele de spirit.

În lista premiilor și distincțiilor care mi s-au acordat, se strecurase informația uluitoare că, într-un anumit an de la începutul deceniului patru, aș fi primit o indemnizație de o mie de dolari – adică ceea ce se numește o subvenție „babană” – de la Institutul Național de Arte și Litere. Anul, și nu donatorul, m-a intrigat atât de puternic, pentru că acela a fost anul (cu multă vreme înainte ca viața mea să fi fost irevocabil schimbată de succesul piesei *Menajeria*

de sticlă) în care am fost nevoit să amanetez, literalmente, toate bunurile mele, inclusiv o veche mașină de scris portabilă, împrumutată, cămașa mea de flanelă murdară, pantalonii de călărie și o pereche de cizme, relicve ale unui curs de echitație pe care l-am urmat la Universitatea din Missouri, preferându-l cursurilor ROTC¹. A fost anul nenorocit când eram mereu evacuat dintr-o locuință în alta, pentru neplata chiriei, deși era vorba de o chirie minimă, anul în care trebuia să ies în stradă ca să tapez pe cineva de o țigară, acea țigară absolut esențială cu care un scriitor viu și fumător trebuie să-și înceapă munca dimineața. Ba a fost chiar anul când am căpătat ceea ce francezii numesc „*papillons d'amour*“, pentru că n-am avut bani pentru o sticlă de Cuprex, insecticidul pubian folosit în acea vreme; anul când am fost umilit, într-o zi, de un strigăt în gura mare venit din colțul unei străzi aglomerate: „Ticălosule, mi-ai dat păduchi azi-noapte“, strigăt care mi-a curmat brusc sejurul în Cartierul Francez din New Orleans și m-a obligat să-mi împachetez catrafusele – mă rog, a împacheta nu-i cuvântul potrivit, întrucât nu aveam nici un bagaj – și să mă mut în Florida. Și cum apariția mea pe șosea, la lumina zilei, era atât de lugubră încât automobiliștii apăsau pe accelerație când dădeau cu ochii de mine, eram silit să fac autostopul

¹ Corpurile de antrenament ale ofițerilor de rezervă.

noaptea. Am jurnale intime care confirmă aceste amintiri din anul acela blestemat când se presupunea că am primit ilara subvenție „babană“ de la Institutul al cărui membru sunt în prezent.

Pe parcursul acelor ani timpurii, când eram un tinerel calic îndrăgostit de un teatru care nu voia să știe de existența mea, am cunoscut și m-am împrietenit cu o sumedenie de alți tineri scriitori și/sau artiști, și cu toții sfidam, ignoram amenințările și avertismentele de care se ciocneau micile noastre corăbii, fiecare dintre ele cu un echipaj solitar, un singur om care era și echipaj, și căpitan. Navigam separat în micile noastre ambarcațiuni, dar știam unii de ceilalți și uneori ne intersectam. Ne învălmășeam claie peste grămadă în același mic golf al țărmului stâncos, bătut de furtuni, ceea ce ne insufla un cald sentiment de comuniune, nu foarte diferit de cel resimțit în anii din urmă de puștii porecliți „pletoși“, pe care curenții nemiloși ai societății noastre i-au împins în ceea ce se numește „comunități“.

A avea cu cineva o problemă în comun seamănă foarte mult cu dragostea, și genul acesta de dragoste era adeseori pâinea pe care o împărțeam unii cu alții. Unii dintre noi au supraviețuit, alții nu, și uneori era o chestiune de noroc, alteori o chestiune de a avea sau a nu avea talentul și voința de a rezista. Dar nici unul dintre noi nu era un neparticipativ, un automarginalizat, ci doar un împins ocazional spre margine; și nici

unul dintre noi nu-și pierdea timpul lamentându-se degeaba că nu suntem hrăniți cu lingurița de argint.

Sunt convins că atunci când aveam timp de gândire, ne spuneam că o societate a cărei elită era atât de grosolan opulentă, o societate care-și număra milioanele de dolari așa cum ne număram noi bănuții, ar fi putut și ar fi trebuit să manifeste ceva mai multă preocupare pentru soarta tinerilor ei artiști, de la care se aștepta, dacă aveau să se maturizeze, o influență, un impact asupra culturii (foarte proteice) a unei națiuni care era pe atunci, așa cum e și acum, guvernată de o bandă, slabă din punct de vedere numeric, cățărata însă în vârful totemului, temându-se că o să amețească dacă o să se uite în jos.

Ca să fiu drept, existau, prin anii patruzeci, câteva buzunare fabulos de grase care împărțeau, cu zgomoasă publicitate, pomeni tinerelor talente. Existau bursele Guggenheim care puteau fi câștigate, după o luptă acerbă, de un artist extraordinar și totuși atât de fragil ca Hart Crane. Poate că bursa nu ar fi putut veni niciodată destul de devreme pentru a-l putea salva pe Hart de la autodistrugere, dar când, în cele din urmă, a venit, a fost prea târziu. Și mai erau prin anii treizeci proiectele WPA¹ și, vai, Doamne, ce m-am mai străduit să mă încadrez și eu în ele, la Chicago și la New Orleans, și mereu primeam câte un șut. Și ceva

¹ Works Progress Administration.

mai târziu au apărut subvențiile Rockefeller de câte o mie de dolari, cu o posibilă, dar improbabilă, sporire de cincizeci la sută, în viitor. Mult mai târziu, am avut parte de această subvenție, cu spor cu tot.

Marii bogătași au o înduioșătoare încredere în eficacitatea sumelor mici.

Ar fi trebuit să pun această remarcă între ghilimele, nu să o scriu cu italice, din moment ce nu-mi aparține, ci este unul dintre (legendarele) comentarii succinte ale lui Paul Bigelow asupra pomenilor divine, cu scutire de impozite fără îndoială, ale plutocrației noastre babiloniene.

Abia acum, când privesc lucrurile retrospectiv, la o mare distanță de timp, pot vorbi despre acești mult celebrați binefăcători ai tinerilor artiști pe un ton oarecum lipsit de pietate, dar puneți acest lucru pe seama acrelii vârstei. Când eram unul dintre tinerii talentați care trăiau laolaltă cu ceilalți, nu cunoșteam mila de sine, cel puțin nu într-o măsură care să mă deosebească de restul omenirii. Desigur, știam cu toții că ceva ce trece drept milă de tine însuși conține una dintre emoțiile adânc înrădăcinate în natura umană. Dar noi nu aveam nici timpul și nici înclinația de a ne plânge de milă. Ceea ce am observat eu printre artiștii din generația mea a fost un sentiment de respect față de sine, uneori împins chiar până la un exces de mândrie; am remarcat și am simțit, și încă mai remarc și mai simt, mult mai mult respect

de sine, împins chiar până la exces de mândrie, decât milă de sine care, în fond, nu-i decât o fațetă a disprețului de sine, sentiment care trebuie lăsat în voia celor disprețuitori din fire.

În 1930 m-am angajat ca jumulitor de pene la o crescătorie de porumbei dintr-una din așezările de la periferia orașului Los Angeles, așezări despre care se spune că sunt un ciorchine de sate în căutarea unui oraș. Slujba asta de jumulitor nu era prea lucrativă, dar avea o serie de compensații nemateriale. De câteva ori pe săptămână se aduna un grup de băieți și de tineri în „șopronul de execuții“. Porumbeii erau omorâți prin despicarea gâtului, după aceea erau ținuți de piciorușe, care li se zbăteau frenetic, deasupra unei găleți în care li se scurgea sângele până își dădeau duhul. Pentru fiecare porumbel pe care-l jumuleam și-l pregăteam pentru piața din Los Angeles, aruncam câte o pană într-un bidon marcat cu numele fiecăruia dintre noi, și la sfârșitul zilei eram plătiți după numărul de pene din bidon. Pentru mine era o treabă dezgustătoare, dar compensația, în afară de plata sărăcăcioasă, consta în minunatele taifasuri dintre noi, jumulitorii din șopron; îmi aduc aminte, și n-am să uit niciodată, o frântură de observație filosofică simplistă, făcută de unul dintre băieții mai sofisticați:

— Știți, dacă stai mult timp într-un colț de pe țăr-mul ăsta, mai devreme sau mai târziu o să zboare un

pescăruș deasupra capului tău și-o să-ți cace în creștet un oloi de aur.

(Am citat de vreo două ori fraza asta, o dată într-o piesă și o dată într-un scenariu de film, dar simt nevoia să o aud rostită pe scenă sau pe ecran. Totuși...)

În timp ce mă îndeletniceam cu jumulitul, a dat peste mine un mare noroc. Am primit o telegramă de la Group Theatre din New York, prin care eram informat că am câștigat un „premiu special“ de o sută de dolari pentru un grupaj de piese într-un act, care se chema *American Blues*. Telegrama era semnată de Harold Clurman, Irwin Shaw și răposata Molly Day Thacher Kazan.

Multă lume nu-și mai amintește că, pe la sfârșitul anilor treizeci, o sută de dolari însemna o pâine bună, pe când acum abia dacă poți convinge cu ei o fată să-și petreacă noaptea cu tine. Dar la vremea aceea nu a însemnat numai o pâine bună, ci și o uriașă încurajare merită să-mi ridice moralul și, chiar și în zilele mele de mizerie, o încurajare în „amărâta mea profesiune și misiune“ era mult mai importantă decât ceva convertibil în bani gheață. Știți, nu reușesc să fiu un mizantrop rece când privesc îndărăt și-mi amintesc de felicitările absolut sincere și lipsite de invidie pe care le-am primit de la colegii mei și de la patronii de la crescătoria de porumbei. Știau cu toții că sunt scriitor și, deci, un țicnit, și uite că, dintr-odată, un pescăruș a zburat peste colțul meu și

m-a încununat cu o mană cerească, deși nici măcar nu așteptam de mult timp în colțul acela.

Aș fi putut, desigur, să-mi cumpăr imediat un bilet de autobuz și să aterizez direct în Manhattan, și mi-ar mai fi rămas destul pentru o săptămână sau două de locuit la YMCA; în schimb am cumpărat cu mai puțin de zece dolari o bicicletă la mâna a doua, dar în stare bună; nepotul sprințar al patronului crescătoriei și-a cumpărat și el una și, ca să sărbătorim evenimentul, am pornit-o spre sud pe o șosea numită Camino Real și am pedalat din Los Angeles-Hawthorne până la granița cu Mexic. Ne-am dus la Tijuana și la Agua Caliente, care erau foarte primitive pe atunci. Locurile erau foarte primitive și noi foarte inocenți și în *cantina* unui orașel de la graniță ne-am întâlnit cu... mă rog, hai să spunem că am descoperit că micul Zeu *keupie*¹ are o fire de prădător, așa că până la urmă am fost mult mai puțin încântați de *cantinele* mexicane și de clienții lor, și am pornit înapoi spre nord, de astă dată pe un „camino” foarte „real”. De fapt, nu mai aveam bani de dormit prin vreun hotel, dar câmpiile, sub cerul înstelat, erau foarte confortabile.

Pe urmă, într-un canion de lângă Laguna Beach – un orașel încântător pe vremea aceea – am trecut întâmplător pe lângă o fermă de păsări la intrarea căreia

¹ Marca unei păpuși tradiționale cu o față foarte trandafirie și un coc în creștet.

era lipit un afiș pe care scria „Avem nevoie de un ajutor“. Și cum și noi aveam nevoie de ajutor, ne-am prezentat fermierilor, o pereche în vârstă, doritori să angajeze îngrijitori pentru păsările lor, pe două luni, timp în care ei urmau să plece în vacanță. (Nu știu de ce pe atunci eram atât de atras de slujbe legate de păsări, nici un psihanalist nu a putut să-mi explice.)

Bătrânii, respectabilii soți care dețineau ferma, nu se prea îmbogățiseră de pe urma ei, ba chiar abia de reușeau să-și crească puii, și ne-au declarat, scu-zându-se întruna, pe un ton mișcător, că singura plată pe care ne-o pot oferi este cazarea într-o mică baracă, în spatele cotețelor. I-am asigurat că păsările erau pasiunea noastră; slujba se dovedea foarte atrăgătoare pentru noi, așa că ei au plecat în vacanță, iar noi ne-am mutat în baracă și am stabilit relații de prietenie cu găinile încă de prima oară, când le-am dat să mănânce. Nu știu cum arată acum plaja din Laguna, dar în anii treizeci era un loc foarte plăcut ca să-ți petreci zilele de vară. Meciuri de volei, surfing și surferi, exista și o colonie de artiști, adică era tot ce voiai și totul încântător. Dar cel mai plăcut dintre toate era să pedalăm pe biciclete prin canion, la căderea serii, când cerul încă e un poem. Și când treceam pe lângă ferme, ne lătrau câinii, nu amenințător, ci doar ca să ne anunțe că sunt la datorie.

Cred că vara aceea a fost cea mai fericită, mai sănătoasă și mai radioasă perioadă din viața mea. Îmi

amintesc că țineam un jurnal în care mă refeream la ea numind-o *Nave Nave Mahana*, denumirea picturii mele favorite (tahitiene) din opera lui Gauguin, și care înseamnă „Zile fără griji“.

Toate acestea au ținut până în august, luna în care cerul își pierde mințile și explodează noaptea în stele căzătoare care, fără îndoială, au efect asupra destinului uman chiar și în timpul zilei. Ca să rezum în câteva cuvinte: a dat dezastrul peste noi. A lovit întâi păsările și apoi a ricoșat spre noi. Într-o dimineață limpede, de cristal, am ieșit din baracă și am constatat că o treime din lumea înaripată zăcea pe spate sau într-o rână, cu picioarele înțepenite de *rigor mortis*, iar supraviețuitoarele molimei fulgerătoare nu erau într-o stare mai bună. Se bălăbăneau amețite prin coțet, șocate parcă de moartea suratelor lor, și, din când în când, câte una scotea un sunet ascuțit și se prăbușea fără să se mai poată ridica. N-am știut niciodată ce boală le pălise. Dar asta a fost sfârșitul lui *Nave Nave Mahana*.

Prietenul meu achiziționase, pe cale legală, un Ford vechi, hodorogit, și în ziua dezastrului a întins-o, lăsându-mă singur cu găinile moarte a căror soartă aproape că o invidiam. A fost, cred, cea mai lungă perioadă din viața mea când am flămânzit. Aproape zece zile n-am mâncat altceva decât mazăre uscată și niște avocado pe care le șterpeleam dintr-o livadă din canion. Subzistam cu aceste rații

inconsistente, întrucât eroicele supraviețuitoare ale molimei nu păreau prea potrivite pentru tigaia de prăjit sau oala de fiert, iar eu fusesem pălit de o inerție care mă împiedica să părăsesc ferma. Oricum nu mai aveam un sfanț, nici măcar pentru o scrisoare de ajutor, dacă un asemenea lucru jenant mi-ar fi trecut prin gând.

Am învățat însă că după trei zile de semiflămânzire nu-ți mai este foame, stomacul ți se contractă, spasmele gastrice încetează, și Dumnezeu sau altcineva picură în tine, invizibil și nedureros, un soi de sedativ, așa încât te pomenești plutind într-o stranie și inexplicabilă stare de calm; stare ideală pentru a medita la ceea ce a trecut sau e pe cale să treacă sau urmează să vină.

După două săptămâni de asemenea stare, trăită mai mult la orizontală, am auzit bolidul rablagit al prietenului meu scuipându-și oboseala în dreptul barăcii, iar el a intrat zâmbind indiferent, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Pe parcursul absenței, cântase la clarinet într-o tavernă de noapte de lângă Los Angeles, încasase salariul pe o săptămână, sumă care s-a dovedit suficientă ca să ne permită retragerea în Munții San Bernardino, pentru a ne reveni din calvarul trăit!

În vara aceea primeam scrisori de la diferiți agenți de pe Broadway, care-mi văzuseră prin rubricile de teatru numele menționat în calitate de câștigător

al premiului special acordat de Group Theatre. O agentă mi-a scris că nu o interesează piesele serioase, ci e în căutarea unui bun „vehicul“. I-am răspuns că singurul vehicul pe care îl pot oferi e o bicicletă cumpărată la mâna a doua. Dar o altă doamnă, Audrey Wood, și-a exprimat un interes mai serios și, la sfatul lui Molly Day Thacher Kazan, am ales-o pe Miss Wood să mă reprezinte; iar această micuță persoană cochetă, al cărei soț o poreclise „Mica Uriașă a Teatrului American“ (ambii erau mărunței), m-a preluat, pe nevăzute, drept clientul ei și m-a reprezentat multă, multă vreme.

Spre sfârșitul toamnei din 1939, în timpul unei perioade de întemnițare în podul reședinței familiei mele din suburbia St. Louis, am primit o telegramă de la doamna Luise M. Sillcox, secretar executiv al Breslei Dramaturgilor, și, în paralel, un telefon de la Audrey Wood, prin care mă informau că mi se atribuisse subvenția de o mie de dolari; doamnele mă presau să iau primul autocar Greyhound spre New York, unde avea loc întreaga acțiune pe atunci, și poate că și azi.

Vestea a fost primită mai întâi de mama mea, neînduplecata doamnă Edwina (Cornelius C.) Williams, care, practic, a leșinat. Cred că a fost prima dată în viața mea când am văzut-o pe mama cu lacrimi în ochi, o priveliște răscolitoare, care mă impresionează până în ziua de azi; lacrimile și strigătul

ei: „Tom, sunt atât de fericită!“ Firește, și eu eram la fel de fericit, dar nu știu de ce pe mine o bucurie nu mă mișcă niciodată până la lacrimi; și nici o nefericire, de altfel. Eu plâng numai la filmele sentimentale, care de obicei sunt tâmpite.

St. Louis nu reprezintă o parte mare a lumii, și faptul că Rockefellerii investiseră o mie de dolari în talentul meu de scriitor, care, la vremea aceea, și încă multă vreme mai târziu, nu se bucura de vreo dovadă substanțială, a stârnit mare interes în localitate. Toate cele trei ziare din St. Louis m-au invitat în redacțiile lor pentru interviuri legate de subvenție.

Până atunci, nu fusesem prea bine văzut în cele oraș St. Louis; de fapt, sora mea Rose și cu mine am fost destul de singuratici în copilărie și în adolescență. Și, cu toate că tatăl meu dobândise un soi de reputație subterană ca mare mahăr în Compania Internațională de Încălțăminte, totuși o întâmplare nefericită prin care trecuse după o partidă de poker care ținuse o noapte întreagă la Hotel Jefferson, cu puțin timp înainte de recunoașterea mea de către Rockefelleri, o întâmplare nefericită în jurul căreia nu s-a făcut prea multă publicitate, a stârnit totuși un noian de bârfe. Unul dintre jucători i-a strigat tatălui meu „Nemernicule!“ și cum tata se trăgea dintr-o cunoscută și distinsă familie din Tennessee, l-a doborât la podea pe ticălos; dar ticălosul s-a ridicat iar în picioare și l-a mușcat pe tata de ureche, de

fapt i-a mușcat o bună „bucată“ din partea exterioară. „C. C.“ a fost spitalizat și i s-a făcut o operație plastică. I s-au grefat cartilaje și piele prelevate de pe coaste și de pe fund, dar urechea mușcată nu a putut fi restaurată, ci doar aproximativ reparată. Bârfele legate de acest incident i-au conferit familiei noastre oarecare notorietate în St. Louis și în ținut, notorietate care s-a răsfânt și asupra-mi când am primit subvenția Rockefeller, și cred că sunt îndreptățit să afirm că de atunci încolo toate urcușurile și coborâșurile prin care a trecut familia mea au stârnit interes public și privat.

Duminică am luat masa cu „marele“ poet rus Evtușenko. A venit la mine, în „Apartamentul Victorian“, cu o oră întârziere, însoțit de un bărbat foarte gras și tăcut, pe care l-a prezentat drept translatorul său – ceea ce mi s-a părut bizar, întrucât poetul vorbește perfect limba engleză.

Cu o seară înainte văzuse, fiind invitatul meu, piesa mea *Avertismentele micii ambarcațiuni* și lansase pe dată un atac la adresa ei.

— Nu ai turnat în piesa asta mai mult de treizeci la sută din talentul dumitale, și asta nu-i numai părerea mea, ci și a spectatorilor care se găseau în jurul meu.

Spusele lui m-au deprimat, dar mi-am menținut stăpânirea de sine.